

De Swaenen van Schoonhoven

Wie door de binnenstad van Schoonhoven wandelt, kan het niet missen: twee panden op de hoek van de Lopikerstraat en de Lange Weistraat die samen een verhaal vertellen dat zich uitstrekt over vier eeuwen. *De Vergulde Swaen* (het grote huis aan de Lopikerstraat, sinds de restauratie ook *De Vestaalse Maagd* genoemd) en *De Witte Swaen* (het kleinere huis in de Lange Weistraat). Twee huizen, één gedeeld verleden.

EEN BESCHEIDEN BEGIN

In de middeleeuwen was de Lange Weistraat geen straat van allure. De echte bedrijvigheid vond plaats rond de Haven, waar de koopmans-

huizen stonden en de handel bloeide. Toch lagen er aan de Lange Weistraat al vroeg huiserven, vlakbij de rivier de Zevender – een veenontwateringsstroom die later dichtslibde

tot stadssloot en – uiteindelijk – open riool. In 1933 werd de Zevender gedempt.

Rond 1618 worden de twee huizen op de hoek voor het eerst samen genoemd in oude akten. Ze stonden ‘achter of bij elkaar staende’ op de hoek van de Lange Weistraat, met uitgangen naar zowel de Lopikerstraat als de Weistraat. De namen *De Vergulde Swaen* en *De Witte Swaen* worden genoemd alsof het om een elegant zwanenpaar ging dat samen deze hoek van de stad bewaakte.

EEN HUIS MET AMBITIE

In 1642 onderging *De Vergulde Swaen* een flinke verbouwing. De eigenaar, Wouter Crijnsz

De Grote en de Kleine Swaen vóór de restauratie, in zwaar vervallen toestand

Verbeek, had grootse plannen. Hij bewoonde vermoedelijk zelf het grotere hoekhuis en verhuurde het kleinere pand ernaast, *De Witte Swaen*. Drie jaar later verkocht hij *De Witte Swaen*, waarmee de panden voor het eerst gescheiden werden. Toch bleven ze in de volksmond bij elkaar horen. Tot ver in de 18e eeuw sprak men nog over ‘de Grote en de Kleine Swaen’. En hoewel ze verschillende eigenaren hadden, bleven ze als een tweeling verbonden door hun ligging, hun bouwstijl en hun geschiedenis.

OVER HET WATER GEBOUWD

In 1654 kreeg een nieuwe eigenaar, timmerman Nicolaes Evertsz, toestemming om een ‘huysje

Foto RCE

De Swaenen op de kaart van Joan Blaeu, 1649, met de Zevender rechts van het huis

De fietsenwinkel
van Van den
Bergh, circa 1915
Foto collectie
Cock van Holten

over de Zevender' te bouwen. Dat klinkt als een romantisch tuinhuisje, maar het ging om een hangkamer boven het water – een soort uitbouw op palen. Een zeldzaam bouwkundig detail. In latere documenten wordt gesproken over een 'kamertje bóven en een plaatsje óver de Zevender'. Het huis groeide mee met de tijd.

In de 19e eeuw veranderde de functie van het pand. Het werd een winkelhuis, met op de begane grond een drankhandel en daarboven woonruimte. In 1872 nam de weduwe Groen de zaak over, en in 1878 kwam J.H. van den Bergh in beeld. Zijn zoon Leo kocht het pand in 1912 voor 3000 gulden en begon er een rijwielhandel. Daarmee werd het huis een herkenbaar adres in de stad: de fietsenzaak van Van den Bergh, waar generaties Schoonhovenaren hun fiets lieten repareren of een nieuwe tweewieler kochten. Tot eind jaren vijftig van de vorige eeuw bleef de zaak bestaan.

VERVAL EN WEDEROPSTANDING

Zoals zoveel oude panden raakte ook dit huis in de twintigste eeuw in verval. De gevels oogden verminkt, de kozijnen waren meermaals aangepast aan de eisen des tijds en ook het interieur was aangetast door decennia van gebruik. Maar in 1961 kwam er een wending: de firma L. Woudenberg & Zonen (de voorloper van Koninklijke Woudenberg, de restauratie-aannemer) had het pand verworven en schonk het voor één symbolische gulden aan de Vereniging Hendrick de Keyser, die zich inzet voor het behoud van historische huizen.

Architect H. Korswagen kreeg de opdracht om het pand te restaureren. Hij koos voor een rigoureuze aanpak: terug naar de situatie van 1642. Van die situatie was geen afbeelding bewaard gebleven, dus het resultaat was gebaseerd op voorbeelden elders in Nederland. Alleen voor de trapgevel waren enige bouwkundige aanwijzingen gevonden. Of Wouter Crijnsz Verbeek, de bouwer uit 1642, het pand na de restauratie herkend zou hebben, is zeer de vraag.

Bij de restauratie stuitten de bouwkundigen op een bijzonder detail: sporen van een oude stookplaats in de kelder. Vermoedelijk deed deze ruimte ooit dienst als keuken, verborgen onder de linker zijkamer die niet de volledige diepte van het pand besloeg. Achter deze kamer was een ruimte vrijgehouden voor een gang naar de zijgevel, die toegang gaf tot het 'hangkamertje' boven de Zevender. Zelfs de kleinste hoekjes van het huis hadden een functie in het dagelijkse leven.

Tijdens een ledenvergadering van Vereniging Hendrick de Keyser in 1965, waar beelden van de restauratie werden getoond, barstte het publiek spontaan in applaus uit. Een mooier compliment kon Korswagen zich niet wensen. Maar waarom er toen voor gekozen is om de naam te wijzigen in *Vestaalse Maagd* is onbekend. Heeft de bestorming van het Maagdenhuis in 1969 ermee te maken heeft gehad? Ik vind de originele namen eigenlijk veel mooier.

EEN ONVERWACHTE HERENIGING

Tijdens de restauratie bleek de gemeenschappelijke muur met het buurpand Lange Weistraat

87 een bron van constructieve problemen. Deze moest aan twee zijden worden aangepakt. De oplossing kwam uit onverwachte hoek: het kerkbestuur van de R.K. Bartholomeuskerk, eigenaar van het buurpand, besloot deze ook aan de Vereniging over te dragen. Zo konden beide huizen – na ruim drie eeuwen – gezamenlijk worden gerestaureerd. Wat begon als een praktische oplossing, bleek een historische hereniging.

Het kleinere huis, *De Witte Swaen*, bleek bij nader onderzoek zelfs ouder dan het hoekhuis. De kapconstructie bevatte gebinte met houtsnijwerk en merktekens, en hoewel van de oude indeling weinig bewaard was gebleven, kon men de plaats van de stookplaats en de spiltrap nog achterhalen.

EEN LEVEND MONUMENT

Vandaag de dag vormen *De Vergulde Swaen* en *De Witte Swaen* een uniek ensemble in het straatbeeld van Schoonhoven. Ze herinneren aan de timmerman die boven het water bouwde, aan de weduwe met haar drankwinkel, en aan H.J. van den Bergh, de fietsenmaker die zijn zaak tot een begrip maakte. Maar bovenal herinneren ze ons eraan dat het behoud van erfgoed soms moed en visie vraagt – waarbij economische belangen even terzijde moeten – en dat is precies waardoor deze parel voor onze stad behouden is gebleven.

Jeroen Patijn